

УДК 347.454.5

Г. М. ЯРОШЕВСЬКА,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ФОРМА ДОГОВОРУ ПРО ОПЛАТНЕ НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ

Договір про оплатне надання юридичних послуг належать до категорії непоіменованих у законодавстві договорів. Як відомо, ані чинний Цивільний кодекс (далі – ЦК) України, ані інші нормативні акти не містять положень про цей договір. З огляду на це питання про форму розглядуваного в даній статті договору матиме, на перший погляд, суто технічний характер: поширення загальних вимог цивільного законодавства про правочини та договори дозволить отримати відповідь про оформлення такої домовленості. Разом із тим, пізнавальні цілі результатів подібної імплементації не будуть головними.

Саме через відсутність належної законодавчої регламентації розглядуваних питань на практиці виникають проблеми, пов'язані з тим, що менш потужна у правовому сенсі сторона (послугоотримувач юридичної послуги) інколи позбавляється можливості здійснення захисту своїх прав та інтересів.

Маємо зазначити, що у спеціальній юридичній літературі означеним вище проблемним питанням не приділяється належної уваги. Разом із тим, слід вказати, що окремі питання надання юридичних послуг досліджувалися в роботах Т. І. Ільїної [1], Д. В. Музюкіна [2], О. М. Щуковської [3], І. О. Владимірової [4]. Також окремі аспекти щодо укладення та форми договорів з надання юридичних послуг розглядаються у періодичних літературних джерелах. Зрозуміло, що таке становище не можна назвати задовільним.

Вирішення проблем форми договору про оплатне надання юридичних послуг слід почати з визначення понятійного змісту терміна «форма договору». З латинської мови форма (forma) – це обриси, зовнішні межі предмета [5, с. 693–694]. Оскільки договір є різновидом правочину, то подальше термінологічне дослідження слід здійснювати щодо визначення змісту терміна «форма правочину». Як слушно зазначає З. В. Ромовська, стосовно правочину слово «форма» має два змістовних навантаження. З одного боку, під формою правочину можна розуміти спосіб існування його змісту, тобто умов. З іншого боку, під терміном «форма» розуміють документ, офіційний папір [6, с. 360]. Звичайно, про документ (офіційний папір) йтиметься тоді, коли право-

чин укладається у простій письмовій або нотаріальній формі.

З. В. Ромовська пояснює також, що сьогодні словосполучення «форма волевиявлення» та «форма правочину» не є тотожними. Раніше, тобто у цивілістичній літературі радянської доби, між цими поняттями ставили знак рівності, спираючись на ст. 42 ЦК 1963 р., у якій йшлося про укладення правочинів усно або в письмовій формі (простій чи нотаріальній), про особливу поведінку особи та про мовчання. Отже, усі зазначені способи волевиявлення тоді ототожнювалися з формою правочину.

При підготовці проекту ЦК України до третього читання, як зазначає З. В. Ромовська, – співвідношення термінів «форма волевиявлення» та «форма правочину» змінилося: вони перестали бути тотожними. Тепер поняття «форма волевиявлення» є ширшим за змістом порівняно з поняттям «форма правочину». Стаття 205 ЦК України називає чотири способи волевиявлення, з яких тільки два (усний та письмовий) належать також до форми правочину. Отже, конклюдентні дії та мовчання зараховувати до форм правочину немає підстав. З огляду на це змінено й саму назву ст. 205 ЦК України (порівняно зі ст. 42 ЦК УРСР): «Форма правочину. Способи волевиявлення» [6, с. 360].

Таким чином, під формою правочину слід розуміти зафіксоване (формально закріплене) волевиявлення суб'єкта цивільного права, спрямоване на встановлення, зміну чи припинення суб'єктивних прав та обов'язків. Стосовно таких право чинів, як договори, під формою слід розуміти спосіб вираження та фіксації домовленості сторін, спрямованої на ті ж правові наслідки, тобто: встановлення, зміну чи припинення суб'єктивних прав та обов'язків.

Як зазначалося вище, через непоіменованість договору про оплатне надання юридичних послуг законодавство не висуває спеціальних вимог щодо його форми. Але це не означає, що таких вимог взагалі не існує. При цьому слід керуватись нормами глави 16 та глави 53 ЦК України.

Частина перша ст. 639 ЦК України зазначає, що договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо його форми не встановлені законом. Це ж правило відтворене

і в ч. 1 ст. 205 ЦК України, де вказується на можливість сторін вільно обирати форму правочину, якщо інше не встановлено у спеціальній вимозі закону. Разом із тим, ЦК України встановлює певні загальні обмеження вказаного вільного вибору форми правочину. Критерії обмеження пов'язані із суб'єктним складом правочину, вартістю майна, що є предметом правочину, моментами вчинення правочину та його виконання.

У тих випадках, коли виконавець та (або) замовник юридичної послуги є юридичною особою, договір, яким оформлюється надання подібної послуги, має бути укладений у простій письмовій формі (ч. 1 пп. 1, 2 ст. 208 ЦК України). Прості письмової форми досліджуваний договір має набувати, коли вартість послуги оцінюється вище 20-кратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а сторони правочину (як виконавець, так і замовник) є фізичними особами (ч. 1 п. 3 ст. 208 ЦК України). Втім, оцінюючи вимоги ч. 1 ст. 206 ЦК України, можна дійти висновку, що незалежно від суб'єктного складу та вартісних критеріїв оцінювання предмета правочину, договір про оплатне надання юридичних послуг завжди має укладатись як мінімум у простій письмовій формі. Згадана норма вказує, що усно можуть учинятись правочини, які повністю виконуються сторонами у момент їх учинення.

Відомо, що юридична послуга не має характеру одноактної дії. Як і будь-яка інша послуга, юридична послуга має тривалий характер, а отже, момент учинення такого правочину ніколи не буде збігатися з моментом його виконання.

Проте недодержання вимоги щодо обов'язкової простої письмової форми договору про оплатне надання юридичних послуг не тягне за собою визнання такого правочину недійсним. Це призводить тільки до неможливості доводити у суді укладеність подібного договору через свідчення свідків. Заперечення однією зі сторін факту вчинення правочину або оспорування окремих його частин може доводитись письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами (ч. 1 ст. 218 ЦК України).

Практика свідчить, що договори про оплатне надання юридичних послуг нерідко укладаються без належного їх оформлення. Хоча між виконавцем та замовником і здійснюється певний обмін документами (видання довіреності, ділова переписка, передання документів, що підтверджують авансовану оплату юридичної послуги, передання доку-

ментованих матеріалів, пов'язаних із певною правовою проблемою, що виникла у замовника тощо), та подавати це способом письмового оформлення самого правочину (договору) з надання юридичної послуги часто немає підстав, бо до письмової форми правочину висуваються певні вимоги.

Усне укладення розглядуваних у даній статті договорів може пояснюватись дією двох чинників. По-перше, сторони інколи намагаються зменшити обсяг документообігу, пов'язаного з наданням юридичної послуги. По-друге, виконавець не бажає конкретизувати предмет своєї поведінки (предмет послуги), бо нерідко на момент укладання договору важко передбачити всі операції, які необхідно буде здійснити для виконання конкретної юридичної послуги. Хоча слід визнати, що на практиці відсутність конкретизації предмета послуги дозволяє виконавцеві недобросовісно маневрувати.

Сторони договору про оплатне надання юридичних послуг вільні у виборі способу оформлення своєї домовленості. Вимоги ст. 207 ЦК України дозволяють фіксувати зміст правочинів в одному або кількох документах, у листах, телеграмах, якими сторони обмінюються. Такий спосіб можна назвати ще паперовою фіксацією. Разом із тим, згадана стаття ЦК України говорить про можливість учинення правочину у письмовій формі шляхом телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку. Щоправда, подібне формулювання може призводити до невиправдано розширеного тлумачення.

Якщо виходити з буквального розуміння абз. 2 ч. 1 ст. 207 ЦК України, то до технічних засобів зв'язку можна віднести й телефонний зв'язок, зв'язок через радіостанцію тощо. Зрозуміло, що подібні технічні засоби зв'язку, як правило, не пов'язані з фіксацією домовленості на певних носіях, що дозволяли б у майбутньому відтворювати зміст такої домовленості. Тому подібні технічні засоби навряд чи слід розглядати як спосіб письмової фіксації умов правочину (договору). З цього приводу необхідно зробити відповідні уточнення в зазначеній статті ЦК України.

Отже, першою ознакою письмової форми правочину треба назвати наявність словесної фіксації домовленості сторін на паперових, електромагнітних чи інших носіях інформації. Подібна фіксація дозволяє заінтересованим особам ознайомлюватися зі змістом домовленості сторін, аби визначити дійсну правову волю останніх.

Другою обов'язковою ознакою письмового

правочину (договору) є наявність у домовленості визначених істотних умов. Для договору про оплатне надання юридичних послуг такими будуть, перш за все, умови про предмет та ціну договору. За заявою однієї зі сторін учасники такої домовленості можуть закріпити й інші умови як істотні. Це можуть бути умови про строки виконання послуги, порядок здійснення сплати винагороди за надану послугу тощо.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, й за наявності третьої ознаки: підписання цього правочину стороною (для договорів – сторонами). Виконавець та (або) замовник юридичної послуги можуть бути юридичними особами, а тому правочин від імені юридичної особи має бути підписаний особами, уповноваженими на це установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства. Підпис скріплюється печаткою юридичної особи – учасника правочину (ч. 2 ст. 207 ЦК України).

Щодо можливості використання при підписанні досліджуваного тут договору факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, електронно-числового підпису, іншого аналога власноручного підпису слід зазначити, що

таке було б можливим тільки з спеціального дозволу на те у законодавстві. Зокрема в банківській практиці нормативно закріплена можливість застосування вищеназваних аналогів власноручного підпису. Стосовно договору про оплатне надання юридичних послуг подібного до банківської практики дозволу не встановлено, а тому згадані заміники підпису особи є недопустимими.

Відповідно до вимог ч. 4 ст. 207 ЦК України, якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписати власноручно, за її дорученням текст правочину у її присутності підписує інша особа.

Таким чином, договір про оплатне надання юридичної послуги має укладатись у простій письмовій формі. Сторони можуть домовитись про надання цьому договору нотаріальної форми. Основними (кваліфікаційними) ознаками письмової форми будь-якого договору, в тому числі й розглядуваного в даній статті, є: 1) наявність словесної фіксації домовленості на паперових, електромагнітних чи інших носіях інформації; 2) наявність у закріплених домовленості істотних умов договору; 3) наявність підпису сторін.

Література

1. Ильина Т. И. Обязательства по оказанию правовых услуг в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / Т. И. Ильина. – М., 2007. – 22 с.
2. Музюкин Д. В. Правовое обеспечение рынка юридических услуг : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / Д. В. Музюкин. – Томск, 2007. – 29 с.
3. Щуковская О. М. Правовое регулирование деятельности по оказанию правовых услуг : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / О. М. Щуковская. – СПб., 2001. – 20 с.
4. Владимирова И. А. Особенности гражданско-правового регулирования оказания услуг адвокатом : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / И. А. Владимирова. – М., 2006. – 26 с.
5. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. – К., 1998. – Т. 4. – С. 693–694.
6. Ромовська З. В. Українське цивільне право : Загальна частина. Академічний курс : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Атіка, 2005. – 560 с.

Надійшла до редколегії 17.09.2009

Анотації

Розглянуто питання форми договору про оплатне надання юридичних послуг. Розгляд цього питання обумовлено відсутністю належної законодавчої регламентації цього питання, що породжує цілу низку проблем на практиці. Доведено, що договір про оплатне надання юридичної послуги має укладатися у простій письмовій формі.

Рассмотрен вопрос формы договора о возмездном предоставлении юридических услуг. Рассмотрение этого вопроса обусловлено отсутствием надлежащей регламентации данного вида договора, что обуславливает целый ряд проблем на практике. Доказано, что договор о возмездном оказании юридических услуг должен заключаться в простой письменной форме.

This article is devoted to the issue of a contract form about paid rendering of legal services. The consideration of this problem is caused by the absence of the appropriate regulation of the contract of such kind that resulted in numeral problems in practice. The author proves that the contract about paid rendering of legal services should be concluded in a simple written form.